

TEORIA I HISTÒRIA

Visitaré l'infern (a Pepe Rubianes)

Anna Brasó i Rius

Diré cinc *tacos* en memòria teva,
maleiré l'església, la monarquia, la dreta.
Amb mímica diré on es poden posar el què,
i mentre invoco la vehemència
amb la qual omplies l'escenari,
et sé del tot irrepètible,
i dic cinc *tacos* en memòria teva

Anna Brasó, *Cinc de ben dits*
Barcelona, 1 de març de 2009

A Ricard Salvat, que va proposar-me
d'escriure aquest escrit, *in memoriam*.

Gato con paperas
Gato caliente
Sacarme de quicio.
Caca de la vaca
Cara pija
Horror
Pavor
Chino sordo
Coñazo
Multitud acalorada

Pedo tímido
Desfilada militar con soldado cojo
Corte de manga
Cerdo con mosqueo
Sexo al dente
León sin dientes.
Sacar el polvo.

Aquest llistat de sintagmes, segurament
no tenen res de l'altre món per si sols, i

resten orfes ara que ja no hi és Rubianes per a interpretar-los. I és que Pepe Rubianes ja ho tenia això, agafava qualsevol anècdota, qualsevol petita coseta quotidiana, i en feia una hipèrbole tan exagerada i ponderada que desencallava fins i tot els riures més resistents. La capacitat que tenia per expressar amb el cos i els sorolls de la veu, d'expressar amb moltes o poques paraules el que sentia o volia dir era tan sols superable per la franquesa de l'actor, aquell actor que gosava parlar sense pèls a la llengua. I és que si Joan Brossa opinava que «el poeta hauria de ser com l'antic profeta, [a qui] mataven perquè se n'anava davant el faraó o l'emperador i li deia fill de puta», és clar que Rubianes dignificava i feia honor al seu paper, i superava el poeta i el profeta, amb l'art que tenia d'encavalcar insults i fer-los créixer.

Evidentment, hom no només anava a veure els seus espectacles per escoltar-lo renegar, sinó per veure la manera com ho feia, no només amb la passió o la força amb què deixava verds els fatxes, els aznars i companyia, sinó també pel convenciment i la força amb què ho feia, la força de qui sap que en realitat està parlant per molts, per molts que potser no són capaços de cridar el que pensen, o potser renoven les seves ganes de lluitar, de transformar, tot sentint que el seu neguit esdevé catarsi quan algú fa crit del seu silenci. Que ningú no es deixi enganyar, però. Pepe Rubianes, no era l'abanderat de ningú, ben bé podia ser un exemple de les persones vingudes de fora de Catalunya que no només s'adapten sinó que assumeixen com a propis els sentiments del país on han anat a parar, així com també les seves reivindicacions; podia ser un exemple de l'absència de persecució del

castellà al Principat, però erraria aquell qui l'elevés a símbol, perquè el mateix Rubianes ho negaria, i no per vertigen, sinó per la condició d'irrenunciable que tenia per la llibertat. Una llibertat de la qual l'actor no va gaudir d'un dia per un altre, sinó que va estar-la treballant, perquè la llibertat no és quelcom que s'aconsegueix després de molt perseguir-se, sinó que s'abasta en un fer-se contínuament, amb cada paraula, amb cada gest, encara que això comporti ser denunciat en un estat que es diu de dret, en el qual es pregona la llibertat d'expressió, i ser boicotejat en teatres d'aquest estat.

Per tot plegat, va dir, amb un llibre, que se n'anava, però Rubianes va tornar amb un somriure etiop que, molt a pesar seu, va haver d'interrompre...

*Y luego, como siempre, poco a poco,
irá llegando el silencio,
la noche más negra a lo lejos...*
[Pepe Rubianes.]

Diuen que el moment més obscur de la nit és just aquell instant previ a la imminent sortida del sol, potser per això ara, quan s'estan a punt de complir els quatre mesos de la seva mort, sense pretendre reconstruir cap temple, ni parlar de ficcions resurreccions; sense esperar futurs imitadors que pretenguin substituir-lo, quedant-se tan sols en l'intent, podem aprofitar la nova llum del dia que neix per reenfocar la mirada i redescobrir l'artista, José Rubianes Alegret, l'actor galaicocatalà que va tenir la valentia d'encarnar Rubianes, el personatge públic bastit, i mai tan ben dit, a partir d'ell mateix, aquell que, gràcies als enregistraments, podem creure que és etern, fugint de pen-

■ José Rubianes Alegret, *Pepe Rubianes* (Vilagarcía de Arousa, 2 de setembre del 1947 - Barcelona, 1 de març de 2009).
(Arxiu Assaig de Teatre.)

sar que és una flor seca que guardem a la prestatgeria disposada a fer-nos recordar.

José Rubianes Alegret va afrontar la primera actuació teatral als 16 anys, participant en una obra per a l'ONCE. Va ser, però, arran de l'activitat teatral que va desenvolupar als anys d'universitat, quan va començar a fer-se amic i amant del teatre, primer com a membre del Teatre Universitari de Càmera i, després, amb el Nou Grup de Teatre Universitari, dirigit per Frederic Roda. Paral·lelament, també treballava de figurant a *Un enemigo del pueblo*, d'Ibsen, que dirigia i interpretava Fernando Fernán Gómez. Hi deia només una paraula, «*Estúpido!*», referint-se precisament a Fernán Gómez, qui, segons el mateix Rubianes, no deixava de meravellar-lo nit rere nit.

Posteriorment, just quan estava a punt d'encaminar la seva vida cap a l'ensenyament, finida ja la universitat, va creuar-se pel carrer amb Joan Ollé, que li proposà de participar amb Dagoll Dagom, a l'obra *No hablaré en clase*, una crítica sobre l'educació franquista que va tenir un ressò inesperat. Després, va fer amb ells, també, *Antaviana*, que igualment fou un èxit. Rubianes, però, impel·lit per una necessitat de canviar d'aires, va deixar la companyia.

Al cap d'un temps de gaudir de la vida, va rebre una trucada d'Albert Boadella, que l'animava a actuar a l'obra que finalment acabaria sent *Operació Ubú*, un Albert Boadella, a qui Pepe Rubianes agraï el seu suport en moments de decaïment i que l'animés i el recomanés per anar a estudiar amb Jacques Lecoq. Però, un dia, també així passejant, va passar per una agència de viatges, i imitant els seus avantpassats mariners, va decidir embar-

car-se en un viatge a Cuba, que marcaria per sempre la seva vida. En aquest viatge, visqué el que ell anomenà «*mi experiencia cabaretera centroamericana*», recurrent —a més de Cuba— països com Mèxic, Panamà, Costa Rica, Nicaragua i Guatemala.

Novament a l'Estat espanyol, li va costar tornar a trobar feina, però finalment començà a participar al teatre Villarroel amb *Yo tenía dos pistolas con los ojos blancos y negros*, de Dario Fo, on coneix Rafael Álvarez *El Brujo*, amb qui es fan molt amics, i amb qui en principi havia de fer un espectacle dirigit per José Luís Castro. Finalment, però, quan Castro sent els seus monòlegs, li proposa estrenar una obra a partir d'aquests. I així, el 1982, Pepe Rubianes comença la seva carrera en solitari amb *Pay-Pay*.

A partir de *Pay-Pay* continuaria treballant i polint aquest format de monologuista, que el duria a un nou muntatge, *No*, amb el qual faria gira per l'Estat espanyol, Argentina i Uruguai, i que Berty Tovías descriuria com un espectacle viu i actual, tret dels telenotícies, perquè Rubianes ja comença a introduir la seva particular visió dels diferents esdeveniments socials i polítics. Tovías afirma que el «nen de Villagràcia» ha trobat un estil ben propi, en què els gestos i les onomatopeies obren la porta a un món surrealista. Al cap de tres anys, és Bozzo qui impulsa l'artista i l'ànima a fer *Sin palabras*, una obra que, en paraules del mateix director de Dagoll Dagom, és una petita part del que Rubianes pot arribar a oferir, fruit de la seva imaginació desbordant i d'unes condicions que cap escola no ha pogut fossilitzar, perquè, «*Pepe [...] se ha resistido siempre a la academia y ha ron-*

dado por los descampados de la profesión asustando a los alumnos de técnica y pedigrí». En aquells moments, Rubianes ja comença a ser conscient d'allò que està aconseguint, aquest estil tan propi i tan seu: «*Es un estilo personal e intransferible que practico desde mi más tierna infancia, una forma de hacer que no he copiado de nadie. He nacido así. Y de pequeño ya me inventaba mis historias como tú puedes ver en el teatro*». En *resumidas cuentas...*, (1988), feta des de la iniciativa del Teatre Victòria i Tres per Tres, era com una compilació dels millors moments dels tres espectacles, en els quals Rubianes ja havia començat a reivindicar també la poesia, una poesia des del silenci, sense paraules.

El 1991, dirigit pel seu íntim amic Pep Molina, estrena *¡Por el amor de Dios!*, amb Cristina Dilla. És un espectacle sobre l'amor, «*esencia de las esencias y de las existencias*», segons el mateix Pepe Rubianes, així com també sobre la recerca contínua del final feliç, del retorn al paradís després d'haver-lo perdut en tastar la poma. Joan-Anton Benach, arran de *Ssscum!* (1992), el descriurà com a «*poeta de crueldades urbanas y de tinieblas agropecuarias, trovador de sadismos, concupiscente amante del humor negro, libidinoso divertido, cantor de perdedores y martillo de petulancias y vilezas, payaso obsceno y blasfemo, caricato de pijos y niñas, bromista incontinente, humorista sabio, coleccionista de onomatopeyas imposibles, astuto coqueto, brutal paisajista de vísceras y entrepiernas*». *Ssscum!*, segons Damià Barbany —que la va dirigir—, és un seguit de cops de puny, tal com suggereix l'onomatopeia, amb què Rubianes volia fer veure al públic «les estrelles d'un cel

blau poètic, esquitxat de núvols jocosos». I així, de la constant feina de recuperar-se, revisar-se i reescriure's contínuament, sorgeix *Rubianes 15 años* (1995), un espectacle de gran èxit que encavalcaria amb *Rubianes solamente*; muntatge, aquest darrer, que estigué cinc anys consecutius en cartellera.

Finalment, també de la necessitat de redibuixar la seva imatge, va presentar al Teatre Club Capitol *La sonrisa etíope*, una obra bastida sobre dos eixos principals: els monòlegs de l'actor i les danses d'unes ballarines etiòps. N'hi ha que digueren, arran d'aquesta darrera obra, que Rubianes no era el mateix de sempre, perquè en l'obra no hi havia la crítica política dels darrers temps. Però aquesta opinió és fruit d'una visió parcial de la vida de l'actor, perquè amb *La sonrisa etíope* ens mostrava aquella part seva que des que va començar a viatjar a l'Àfrica volia ensenyar-nos, aquell somriure que, en moments de debilitat, l'havia reconfortat, l'havia regenerat per a tornar a primera fila.

Perquè una cosa és ben certa: si la mort no l'hagués interromput, després d'agafar aire, Pepe Rubianes hauria tornat a la càrrega, i així ho va mostrar, un cop desestimada l'acusació que se li havia fet, en retornar al programa de televisió de l'Albert Om, «El Club» (TV3), que també havia estat denunciat, per fer junts una nova entrevista.

La mort, que l'actor galaicocatalà descrivia com «*el despertar de un sueño*», sempre ens enganxa amb la feina a mig fer, ens interromp els projectes, ens lleva dels somnis. I així va enganxar a Pepe Rubianes, que, entre altres coses, volia continuar amb la seva tasca de director que

ret homenatge a poetes, com havia fet el 2006 amb *Lorca eran todos*, tot recuperant la figura del poeta assassinat per aquella altra Espanya que Rubianes odiava, insultava i maleïa; ell, com tants d'altres, encara que amb més silencis que no pas paraules.

Si Pepe Rubianes, com anunciava, és a l'infern, fent riure els diables i fent morir d'enveja els àngels, sens dubte, quan arribi l'hora, visitaré l'infern perquè em faci riure, i em recordi, si és que ho he oblidat, què vol dir ser lliure. És evident, però, que de maneres de ser lliure n'hi ha moltes, i que tots nosaltres ni som, ni hem estat, ni serem mai Rubianes, però sí que podem prendre nota d'alguns dels ingredients de la seva vida que ens va deixar per degustar:

— Enfocament lleugerament estràbic

de la realitat.

— Grans dosis d'ironia.

— Mirada crítica.

— Obertura de mires.

— Valentia per dir, cridar, reivindicar.

— Capacitat de fer dels silencis paraules, poesia.

— Predisposició a allò que ens és inesperat.

— Coratge per ser feliç.

— Coherència amb els seus principis.

— Amant de la vida.

— Amant de l'amor.

— Amant de la llibertat.

— Amant del teatre.

Qui sap si això ens servirà perquè, ara que hem vist que es pot fer, cadascú de nosaltres trobi la seva manera de ser lliure; lliure i, el que és més, transgressoriament feliç, com ho fou Rubianes.